

Seksuell kultur, overgrep og gjensidighet*

Av Harriet Holter

Alle nærbilder av seksuelle overgrep viser en skammens og angstens verden, meningsløs for den som oppfatter seg som en tilskuer. Slike krenkelser av elementær menneskelighet – fra mennesker, av mennesker – hører ikke hjemme i det som er vår alminnelige seksuelle kultur. Eller hva? Bygger ikke vår seksuelle kultur på at individet skal og kan ha tillit til eget «sanseapparat og følelsesapparat»? Det er ødeleggelsen av denne tillit som står sentralt i all slags seksuelt misbruk, og det er krenkerens forakt – for offeret og kanskje dypest for seg selv – som er det mest virksomme element i krenkelsene.

«Denne seksualitetens søppeldyng» kaller Rakel Nordseth (i dette nummer i Sosiologi i dag) sammenvevningen av vold og seksualitet. Og sikter til den verbale såvel som den fysiske voldsbruk som etterlater seg «en indre slagmark». Sterke ord, og uten særlig forståelse for den kulde og de savn som må ha vært krenkerens utviklingsvilkår. Men disse vilkår er ikke vårt anliggende her og nå. Det vil si: I den grad de mer eller mindre skjulte budskap i den seksuelle kultur gir grønt lys for krenkelser, hører dette *også* med i bildet av krenkerens vilkår.

Mitt tema her er da noen forbindelseslinjer mellom denne søppeldyngen og vår almene seksuelle kultur. En god del av de seksuelle krenkelser som forskere og terapeuter begynner å få oversikt over, har funnet sted i en periode med store endringer i denne kultur og det seksuelle klima i det hele. Stikkordene for beskrivelser av endringene er som oftest «større frihet og åpenhet», og «kommersialisering av seksualiteten». Men den typen seksuell frihet som har utviklet seg det siste tiåret tjener markedsinteresser mer enn seksuell gjensidighet og fordypelse. Uttrykk som «seksuelle tjenester» brukes nå ikke bare om åpen prostitusjon.

Også vår seksualkulturs nære fortid gir dårlige tradisjoner for gjensi-

* Marianne Sætre har bidratt til denne artikkelen med kommentarer og kritikk.

dighet og nærhet i det seksuelle møtet. Forandringene har gjort individuell frihet heller enn gjensidighet til et hovedpoeng.

Dermed blir noe av seksualitetens «vesen» oversett. Seksualitet er et kroppslig, «indre» spenningsforhold som formidles til og av et spenningsforhold mellom mennesker. Spenningen kan både skjule og avsløre relasjonens egentlige karakter. Men i det seksuelle møte, som i andre forhold mellom mennesker, foregår en gjensidig erkjennelse av hvem jeg og den andre er, vi får våre identiteter i bildet av hverandre.

Frihet og interesser

Ett av de seksuelle overgrepens budskap er at seksuell utfoldelse *ikke* er et felles anliggende for to parter. I den typiske overgrepssituasjon er det to parter – offeret og krenkeren. Det første bud for seksuell kjærlighet – «din lyst er min lyst» – er overtrådt. Vi ser isteden en kamp om autonomi og kontroll. For offeret, den krenkede, blir seksuell frihet en frihet *fra* seksualitet, i den situasjon det her er tale om. For krenkeren er det snakk om frihet *til* seksuell utfoldelse, i alle fall tilsynelatende.

«Frihet fra seksualitet»

Men frihet *fra* seksualitet har flere betydninger. Det dreier seg for det første om kroppslig og sanselig autonomi. Om å ha et kroppslig som respekteres. Om å være med på egne sansers stimulering. Den ufrivillige seksuelle stimulering i en overgrepssituasjon er ikke bare kroppslig krenkende, den er også et grunnlag for offerets sterke skyldfølelse, en skyldfølelse som blir et vesentlig element i de psykiske problemer som utvikles hos offeret etter overgrepsopplevelser.¹

«Frihet fra» er altså i første omgang et spørsmål om den krenkedes *integritet*.

Men «frihet fra seksualitet» har en dobbelt mening, det viser også til frihet fra å bli seksualisert, dvs. bli definert som seksualpartner – uansett overgrep. Ja, uansett fysiske seksuelle tilnærmelser i det hele tatt. Dette er en problemstilling som kvinner kjenner bedre enn menn. Når menn definerer f.eks. kvinnelige arbeidskamerater seksuelt, betyr dette oftest at menn ser bort fra andre kvaliteter ved kvinnen, de stenger døren for andre slags innhold i samværet, f.eks. arbeidsmessig

eller politisk saksinnhold. I foruten en innskrenking i de også mer bevisst for å få k annet mannlig territorium. plakater og språkbruk kan h kvinner til å forlate et arbe

Vi vet fra undersøkelser a fra seksualitet. De ønsker s noen indre gjenklang hos de Det er en situasjon kvinner har vært et brennende ønsk over ble og blir gravide hve

I vår kultur har ikke seks som i tidligere epoker. Sølil som i katolske land. Før va en ufrivillig og i alle fall kollektivt foretagende, som sak. Om det ikke er systemfi Mens seksualiseringen står som behov.

Men er det – i disse ek ønsker frihet fra, eller er de Ofte er det nok det siste, san gå over i hverandre og subje ten generelt. Det ligger i seksuell» i det hele tatt som Samtidig kan det være va konstant seksuell åpenhet seksuelt initiativ.

«Frihet til seksualitet»

Forholdet mellom overgripe ligheter med å drøfte «frihe Den frigjøring av seksualit prosess i vår del av verden i og til – gjensidig seksualitet

Det vi si: Det er et spørs atmosfære som preget for ek

eller politisk saksinnhold. Dette blir et *identitetsproblem* for kvinner, foruten en innskrenking i deres selvbestemmelse. Seksualisering brukes også mer bevisst for å få kvinner bort fra f.eks. en arbeidsplass eller annet mannlig territorium. (Aga 1987). Ved hjelp av pornografiske plakater og språkbruk kan hele arbeidslag av menn forsøke å skremme kvinner til å forlate et arbeid. De bruker sin «definisjonsmakt».

Vi vet fra undersøkelser at også menn i dag av og til ønsker seg frihet fra seksualitet. De ønsker seg frihet fra et ytre press som ikke vekker noen indre gjenklang hos dem selv, når/hvis deres seksuelle lyst er liten. Det er en situasjon kvinner lenge befant seg i. Og frihet fra seksualitet har vært et brennende ønske hos de millioner av kvinner som verden over ble og blir gravide hvert år.

I vår kultur har ikke seksuell avholdenhet den respektable karakter som i tidligere epoker. Sølibatet er ikke støttet opp med en institusjon, som i katolske land. Før var avholdenhet selvpålagt, idag blir det ofte en ufrivillig og i alle fall ikke ærefull situasjon. Det er ikke noe kollektivt foretagende, som i et kloster, men en individuell og ensom sak. Om det ikke er systemfremmed, så er det i alle fall kulturfremmed. Mens seksualiseringen står som en kulturoverdrivelse av seksualiteten som behov.

Men er det – i disse eksemplene – seksualitet «som sådan» man ønsker frihet fra, eller er det presset til å fungere seksuelt som avvises? Ofte er det nok det siste, samtidig som «presset» og «seksualiteten» kan gå over i hverandre og subjektivt bli til et ønske om å slippe seksualiteten generelt. Det ligger i vår kultur et press i retning av å «være seksuell» i det hele tatt som noen hver antagelig ønsker seg fritatt for. Samtidig kan det være vanskelig å skjelne mellom slike krav om konstant seksuell åpenhet og det rimelige press som ligger i ethvert seksuelt initiativ.

«Frihet til seksualitet»

Forholdet mellom overgriper og offer er ikke symmetrisk, vi får vanskeligheter med å drøfte «frihet til seksualitet» fra overgriperens posisjon. Den frigjøring av seksualiteten som ble en gjennomgripende sosial prosess i vår del av verden i 60–70-åra, var tenkt som en frigjøring av – og til – gjensidig seksualitet.

Det vi si: Det er et spørsmål om det var mulig i en seksualfiendtlig atmosfære som preget for eksempel de norske mellomkrigsårene, å få en

forståelse nettopp av gjensidighetens problem. Protesten mot moralismen var, blant mye annet, en reaksjon på en direkte seksualfiendtlig kultur som i seg selv hindret en dypere forståelse av seksualitetens vesen.

Det viktigste prinsipp i en maksimalt seksualundertrykkende kultur er at seksualitet – i tanker, ord og gjerning – i seg selv er et onde. Her er både ytre og indre kontroll innebygget i systemet, og seksualitet blir et slags nødvendig middel i reproduksjonens tjeneste. Slik denne reguleringen var utformet i vår kultur, var den koblet til kjønnsdifferensieringen på en bestemt måte. Menn var tillatt et seksuelt initiativ, noe som var begrunnet i menns sterke drifter. Kvinner, som man antok ikke hadde seksuelle behov, hadde ansvaret for å stoppe et initiativ, og for eventuelle konsekvenser av de seksuelle handlingene. En slik fordeling av initiativ og ansvar, skyver naturligvis skyld og skam over på den pålagt passive og svakere part, dvs. kvinnene.

Vi som vokste opp i skyggen av en seksual- og sansefiendtlig kultur – dvs. i 20–30 årenes borgerlige Norge – har lett for å se det autoritære, det ydmykende og smertefulle i denne benektelsen av egen og andres seksualitet. Det var en seksuell kultur som skapte bunnløs skyldfølelse og protest mot den ytre kontroll. Mens den indre fiende – internaliseringen av forbudene – kom til å leve sitt eget skjulte liv. Senere er det blitt mulig å se at det er like viktig *hvordan* seksualitet undertrykkes, som *at* den undertrykkes. Og at seksuell frigjøring eller fristilling kan skje på premisser som slår tilbake og endrer den seksualitet som skulle bli «fri». Vi ser en bevegelse fra undertrykkelse *av* seksualitet til undertrykkelse *gjennom* seksualitet.

Det er selvsagt ingen tilfeldighet at argumenter om *helse* ble flittig brukt i kampen for en ny seksuell kultur, f.eks. i en gjennomført puritansk kultur blir glede, lyst og nytelse fort mistenkeliggjort som begrunnelser. Bedre da å mane frem dystre følger av den rådende tilstand, slik som nevrososer og psykoser. Men etterhvert ble det sterkere krefter enn en helsedirektør som beveget den seksuelle kultur, ikke minst ny teknologi for reproduksjonskontroll, og en ny kvinnebevissthet som også omfattet seksualiteen. Etterhvert som «gamle» markeder er brukt opp, har oppfinnsomheten for salg og kjøp, og hele markedsøkonomiens ekspansjon, vært med og formet seksualitetens uttryksformer.

Makten og markedet

I det seksuelle møtet mellom press og underkastelse tydelig forsvinner, og tvangen og preskrenkede og for omgivelsene blandingen er, hersker det uenlig «seksualiteten som renning» ningen er en slag grunnstammest nærmest er på linje med de Hvordan blir lyst til dominans? lig til å spørre: Hvordan blir d

Vi vet at overgripere oftest som samfunnsfenomen viser g aggresjon i gutters utvikling ti len» er, sant nok, et ulykksalig det kan være like klargjørende utveksling mellom to parter, er bestemte, ofte uuttalte kode bytteforhold mellom kvinner e

I en bok om Sjekking – dvs. en partner – skriver forfattere

«Kjenner du koden? Vet du så bra. Hvert sted har sin gjøre».

«Sant nok, koden gir ikke kode, for det er det den er du kommer i frågan eller ik varen er tilgjengelig og at mestré koden, du faller ut et stort pluss i attraktivitet

Forfatteren ser koden som et tet. Sjekkestedet er mer en marked under overflaten:

«I det vi nå ser, derimot kvinnekroppen et sosialt forholdet syns ikke. Det so bruksverdi. Hva kan uttry den bruk den kan yte.

Makten og markedet

I det seksuelle møtet mellom overgriper og krenket er maktbruk eller press og underkastelse tydelig. Så tydelig at «det seksuelle» nesten forsvinner, og tvangen og presset blir det som står frem, både for den krenkede og for omgivelsene. Det vil si: Nettopp hvordan denne blandingen er, hersker det uenighet om. Rakel Nordseth skriver om «seksualiteten som renning og volden som innslag». Ettersom renningen er en slag grunnstamme i veven, tolker jeg det slik at Nordseth nærmest er på linje med den feministiske teoretikeren som spør: Hvordan blir lyst til dominans? (Mac Kinnon 1983). Jeg er mer tilbøyelig til å spørre: Hvordan blir dominans til lyst?²

Vi vet at overgripere oftest er menn, og forklaringer om overgrep som samfunnsfenomen viser gjerne til sammenveving av seksualitet og aggresjon i gutters utvikling til menn, til mansrollen. Og «mansrollen» er, sant nok, et ulykksalig sosialt arrangement i vårt samfunn. Men det kan være like klargjørende å se det vanlige seksuelle møte som en utveksling mellom to parter, en utveksling som i vår kultur foregår etter bestemte, ofte uuttalte koder. Kodene skjuler de reelle makt- og bytteforhold mellom kvinner og menn.

I en bok om Sjekking – dvs. om ungdom «på byn» som ønsker å treffe en partner – skriver forfatteren slik:

«Kjenner du koden? Vet du hvordan det skal sies? Hvis ikke, går det ikke så bra. Hvert sted har sin kode, sin stil, sin liste av riktige ting å si og gjøre».

«Sant nok, koden gir ikke alt. Attraktivitet skinner gjennom enhver kode, for det er det den er til for. Men koden betyr likevel mye, for om du kommer i frågan eller ikke. Den kan eliminere tvil, og forsikre om at varen er tilgjengelig og attraktiv. Du blir ikke vurdert skikkelig uten å mestré koden, du faller utenfor, og de som mestrer den særlig godt, får et stort pluss i attraktivitet.» (Holter 1981.)

Forfatteren ser koden som et uttrykk for utveksling av seksuell identitet. Sjekkestedet er mer enn et marked, likevel ligger det et slags marked under overflaten:

«I det vi nå ser, derimot, har kjønnene inntatt plassene. Nå dekker kvinnekroppen et sosialt forhold som hun ikke selv har noen del i. Men forholdet syns ikke. Det som synes er kroppen. Den får en mystisk ideell bruksverdi. Hva kan uttrykke forholdet bak? Bare kroppen hennes, og den bruk den kan yte.

Forholdet blir derfor uttrykt først i utseendet, så i seksualitet. Guttene byr fram sin personlighet. De tilbyr jentene en plass i deres personlige verden. Men ser vi litt under dette, er det en andel av en bestemt sosial og økonomisk posisjon guttene byr fram – en andel av det han selv er god for».

Forfatterens idealtypiske beskrivelser av ungdoms møter på s.k. sjekkesteder gjelder ikke alle slags seksuelle møter i vår kultur. Men de presenterer noe som er felles: eksistensen av en kode som dekker over den reelle utveksling mellom kvinner og menn i vårt samfunn. Den som ikke behersker koden for seksuelt samvær, står nokså tomhendt. På denne bakgrunn kan man spørre om krenkerens problem ikke bare er følelseskulde og manglende forståelse av menneskelig gjensidighet, men også manglende mestring av de vanlige seksuelle kodene. Kodene må læres, de kan mistforstås, – eller man ønsker kanskje ikke å forstå eller lære dem.

Krenkerens manglende mestring av en kode skal ikke gjøres til hovedproblemet – som er et manglende forhold til det minimum av gjensidighet som ligger i den typiske utveksling mellom mann og kvinne.

Det seksuelle overgrepet er det motsatte av det «kodifiserte» møte mellom kjønnene. I sin form, ja. Men de underliggende realitetene har noe felles: den manglende gjensidighet eller solidaritet. En seksuell solidaritet kan nok vokse frem av sjekke-møtet, men da er det andre realiteter enn markedets som får telle. Overgrepssituasjonen derimot har ingen sjanser som grunnlag for solidaritet – for å si det mildt.

Det som særlig innlemmer overgrepene i den almene seksuelle kultur, er kulturens kjønnsdifferensierte oppfatning av gjensidighet. Mangelen på gjensidighet begynner på en måte med vår kjønnsbestemmelse av kjærligheten: det han ventes å gjøre for henne av kjærlighet er noe annet enn det hun ventes å gjøre for ham, ut fra samme følelse (Haavind 1982).

Seksualitet og moral

Har tendenser til seksualisert vold sammenheng med større seksuell «frihet»? Vi vet ikke om det virkelig foregår en økning i omfanget av seksuelle overgrep og trakasseringer. Og en eventuell sammenheng er antagelig i hvert fall ikke slik at de som gjør bruk av stor seksuell frihet,

er de som særlig krenker andre. De har sitt grunnlag i en seksuell frihet, kanskje nettopp de følelsesmessige aspekter.

Fristillingen av seksualitet i seg selv er en rask prosess, så rask at den må føre til en dybde i sosialiseringen, eller på dybden i forståelsen kan jo tvile på begge deler.

På hvilke måter er – eller var – seksualiteten i den fristillende perioden, sammenhengende med den fristillende perioden, sammenhengende med den fristillende perioden, sammenhengende med den fristillende perioden.

At forbindelsen mellom reproduksjon og seksualitet er blitt mer av et offisielt forhold, det er et paradoks at seksuell utveksling er blitt mer av et offisielt forhold for den enkelte, samtidig som det er blitt mer av et offisielt område.

I den puritanske fasen var seksualiteten sammenhengende med den fristillende perioden. En streng seksualmoral og et begrenset seksuelt samvær med monogami og et begrenset seksuelt samvær med seksuell fristilling har betydning for den enkelte, samtidig som det er blitt mer av et offisielt område.

Selv om ikke seksualitetens betydning er endret seg fundamentalt, spiller seksualiteten en rolle i sjonsmuligheter ut. I begynnelsen av seksuell fristilling har betydning for den enkelte, samtidig som det er blitt mer av et offisielt område.

I denne situasjonen dukker opp en ny type av seksualitet. I denne situasjonen dukker opp en ny type av seksualitet. I denne situasjonen dukker opp en ny type av seksualitet.

Og sammenblanding av seksualitet og moral er blitt mer av et offisielt område. Leger uttaler seg som om seksualiteten er blitt mer av et offisielt område. Leger uttaler seg som om seksualiteten er blitt mer av et offisielt område. Leger uttaler seg som om seksualiteten er blitt mer av et offisielt område.

AIDS som et medisinsk problem

er de som særlig krenker andre. Hvis det er noen sammenheng, må den ha sitt grunnlag i en seksuell *atmosfære* som indirekte oppmuntrer kanskje nettopp de følelsesmessig ressurssvake til overgrep.

Fristillingen av seksualitet i 60–70 årene var en forbausende rask prosess, så rask at den må føre til tvil enten på betydningen av primær-sosialiseringen, eller på dybden i de endringer som har foregått. Man kan jo tvile på begge deler.

På hvilke måter er – eller var – seksualiteten annerledes organisert i den fristillende perioden, sammenliknet med den tidligere puritanske?

At forbindelsen mellom reproduksjon og seksualitet er brutt, og at seksualitet er blitt mer av et offentlig tema, må sies å være sikkert. Og det er et paradoks at seksuell utfoldelse er et mer avgrenset foretagende for den enkelte, samtidig som seksualiseringen brer seg på mange områder.

I den puritanske fasen var «ytre» og «indre» seksualitet knyttet sammen. En streng seksualmoral innebar – stort sett – *både* livslangt monogami og et begrenset seksual-repertoar hos partene. De to tiårene med seksuell fristilling har betydd utbredt partnerskifte så vel som mer seksuell kunnskap, erfaring og utvidet repertoar. Også dette hører med de nokså sikre endringer i seksualkulturen over de siste 10–15 år.

Selv om ikke seksualitetens underliggende sosiale strukturer har endret seg fundamentalt, spilles mange nye uttrykksformer og relasjonsmuligheter ut. I begynnelsen av 80-årene var fristillingsprosessen kanskje avtagende. Samtidig har den mer puritanske seksuelle kultur åpenbart overlevd i grupper av befolkningen.

I denne situasjonen dukker sykdommen AIDS opp, og faren for HIV-smitte ved seksuelt samvær komme som en ny rammebetingelse i den seksuelle kultur. Igjen blir helseargumenter aktuelle i utformingen av en endret seksualmoral, denne gang i motsatt retning av det som vant frem i 30-årene i Norge.

Og sammenblanding av helse og moral er i full gang i den norske debatten. Leger uttaler seg som prester, og prester som leger. I den kultur som nå holder på å utvikles, blir det som har vært oppfattet som en viktig seksuell frihet – skifte av partner uten spesielt sterke grunner – til helsefarlig adferd. Budskapet om seksuell begrensning er entydig: hold deg til en partner, bruk kondomer, gå ikke til prostituerte. Begrunnelsen er offisielt medisinsk – det gjelder din helse. For kristne grupperinger gjelder det fremdeles din sjel, og hvis medisinen trekker i samme retning, så meget desto bedre.

AIDS som et medisinsk problem understrekes ved diskusjoner om

testing, blodprøver, vaksiner, bevilgninger, kort sagt: et teknisk og vitenskapelig apparat. I den grad de sosiale konsekvenser av AIDS-situasjonen tas opp, er det tendensene til å stemple og isolere ennå en gruppe av befolkningen, som diskuteres.

Naturligvis har de helsemessige begrunnelsene sine moralske over- og undertoner. Det hadde de også den gang syfilis skulle bekjempes. Og helse, forebygging, riktig ernæring, hygiene, er hos oss en slags moralske kategorier som gjør befolkningen godt rustet til å innstille seg på et nytt eller ny-gammelt seksuallmønster. Gamle opprørere, 68-ere, som ville ha – og fikk – en ny seksuell kultur, kan se AIDS som et budskap om at også denne revolusjonen var stivnet. Kanskje de sier med Suzanne Brøgger at nå har vi sjansen til å bygge ennå en ny – men inderligere – seksualitet, med monogamiet som grunnlag.

Det spørres om ikke ny-moralisme i norsk tapning er annerledes enn i dansk. I en kronikk i Dagbladet i år gjennomgås de mulige strategier i kampen mot AIDS, og forfatterne drøfter fordeler og ulemper ved å satse på kondombruk og/eller strengere seksualmoral.³ Språkbruken er interessant: Utfallet av *verditakseringen* av et liberalt seksuallsyn bør være med å avgjøre myndighetenes strategivalg overfor AIDS. Altså: hvilken pris skal vi sette på «friheten»? Jeg går ut fra at ikke bare helsemyndighetene, men hele det norske folk skal være med og avgjøre dette.

I alle fall: moral kan verditakseres og dernest – teoretisk – settes opp som et alternativ til en teknologisk bekjempelse av AIDS, den såkalte *kondomfokusering*. Forfatterne anbefaler selvsagt begge deler og mener at klimaet er gunstig for en oppblomstring av «seksuell nymoralisme».

Det er greit når tingene får sitt rette navn: Moral er noe som manipuleres frem når det er hensiktsmessig. Den ene dagen er hensikten «helse», den andre kanskje medlemskap i EF.

Den gamle puritanske seksualmoralen var begrunnet både religiøst og med oppfatninger om at seksuell frihet innebærer sosialt kaos. Til tider ble helseargumenter brukt til forsvar for puritanisme, f.eks. i forbindelse med veneriske sykdommer, eller onani, som fysisk skadelig. I norsk utforming – og i andre med – la denne moral en demper på seksuell glede, også innenfor de godtatte rammer. Spørsmålet idag er for det første om en puritanisme som overveiende er begrunnet med helse-argumenter kan stå på egne ben, om forespeiling om «straff» – nå i form av AIDS – vil være effektiv. Et annet spørsmål er om ikke koblingen mellom straff og seksualitet i det hele tatt er problematisk –

og betyr en like gledeløs seksualkultur som først og fremst forstår seksuell kultur kan komme til å gi erotikken – som det er – dårlige vilkår.

Noter

- 1 Forskere og terapeuter har drøftet om det har verre konsekvenser enn overgrep av seksuelle følelser som kan oppstå hos barn.
- 2 Jfr. Sætre m.fl. 1986 for en diskusjon om barns vis vold og seksualitet.
- 3 Dagbladet 6. og 7. juli 1987.

Litteratur

- Aga, Synnøva: Upublisert manus, 1987.
- Haavind, Hanne (1982): *Makt og kjærlighet*. M., Haavind, H.: *Kvinneforskning*. Forlaget, Oslo
- Holter, Øystein G. (1981): *Sjekking, k*. Sætre, Marianne, Holter, Harriet, Jech. Cappelen, Oslo
- Mac Kinnon, (1983): *Feminism, Man*. 635–659.

og betyr en like gledeløs seksualkultur som den vi forlot i 60-årene. En kultur som først og fremst forstår seksualiteten medisinsk og teknologisk kan komme til å gi erotikken – som er et budskap om gjensidighet – dårlige vilkår.

Noter

- 1 Forskere og terapeuter har drøftet om overgrep overfor jenter i puberteten har verre konsekvenser enn overgrep overfor småbarn, på grunn av de seksuelle følelser som kan oppstå hos større jenter.
- 2 Jfr. Sætre m.fl. 1986 for en diskusjon om overgrepens karakter av henholdsvis vold og seksualitet.
- 3 Dagbladet 6. og 7. juli 1987.

Litteratur

Aga, Synnøva: Upublisert manus, 1987

Haavind, Hanne (1982): Makt og kjærlighet i ekteskapet. I: Haukaa, R., Hoel, M., Haavind, H.: *Kvinneforskning: Bidrag til samfunnssteori*, Universitetsforlaget, Oslo

Holter, Øystein G. (1981): *Sjekking, kjærlighet og kjønnsmarked*. Pax, Oslo

Sætre, Marianne, Holter, Harriet, Jebsen, Ellen (1986): *Tvang til seksualitet*. Cappelen, Oslo

Mac Kinnon, (1983): Feminism, Marxism, Method and the State, *Signs* no 8 s. 635–659.